

ПОЛОЖАЈ ЖЕНЕ И ПОРОДИЦА У РОМАНУ ТЕХАНУ УРСУЛЕ ЛЕГВИН

Сажетак: Први део рада је увод о *Земљоморју*, циклусу романа и прича Урсуле Легвин и улози коју Тенар, чији лик је предмет нашег истраживања, има у том циклусу. Средишњи део говори о четвртом роману циклуса. *Техану* се од других романа циклуса битно разликује јер уместо очекиване епске фантастике имамо готово реалистичан роман о положају жене у патријархалном друштву. Кроз Тенарин живот и њена размишљања добијамо слику притиска коју такво друштво врши на жену. Колико је жена слободна, каква је природа жене и разликује ли се она у односу на природу мушкарца? Завршни део рада бави се размишљањем Тенар о испуњености улоге жене кроз стварање породице. Испитујемо њена два покушаја формирања породице, неуспех првог и нестандардност другог модела породице. Покушавамо да утврдимо каква је крајња порука овог романа о (не)потребности породице.

Кључне речи: фантастика, феминизам, положај жене, патријархално друштво, породица, Урсула Легвин

1. *Техану* и преокрет

Роман *Техану* Урсула Легвин написала је и објавила 1990. године, као четврти роман циклуса *Земљоморје*. Занимљиво је да је између трећег романа, *Најдаље обале*, и овог протекло седамнаест година, а за то време, како сама каже у есеју *Earthsea Revisited*, ауторка се ближе упознала са феминистичким теоријама и одредила своје становиште по питању положаја и природе жене. Тако се након *Чаробњака из Земљоморја* (1968) и *Гробница Атуана* (1971), романа о сазревању и *Најдаље обале* (1977), романа о смрти, Урсула Легвин јавља романом о жени. Иако га је у поднаслову одредила као „последњу књигу *Земљоморја*“, овај циклус је употпунила романом *Други ветар* (2001) и збирком *Приче из Земљоморја* (2001). Мада се и у претходним делима дотичала ових питања (питање пола у *Левој руци таме* 1969, питање положаја жене у анархистичком друштву у *Човеку празних шака* 1974. године), она тврди да је феминизма постала свесна тек пишући *Око чапље* 1977:

¹ savastamenkovic@gmail.com

„Постепено сам схватила да ми сопствена фикција поручује да не могу више да игноришем женски принцип. Док сам писала *Око чапље* 1977, мој јунак је инсистирао да себе уништи пре средине књиге. ‘Хеј’, рекла сам, ‘Не можеш то да урадиш, ти си јунак! Где је моја књига?’ Престала сам да пишем. Књига је имала женски лик у себи, али ја нисам знала како да пишем о женама. Лутала сам неко време и онда нашла неке смернице у феминистичкој теорији. Била сам узбуђена када сам открила да је феминистичка књижевна критика нешто што сам могла да читам и уживам у томе... Научила сам да више не морам да пишем као мушкарац, да могу да пишем као жена и осећала сам се ослобођено“ (White).²

Техану се може посматрати као врхунац, стабилизација феминистичке мисли Урсуле Легвин. Књига не само да за главни лик (и фокализатора у највећем делу романа) има жену, него је њен већи део размишљање те жене о полу, разликама између мушкараца и жена и притиску које мушко друштво намеће жени. Дотадашња висока фантастика³ строго се држала мушке перспективе, жене су у њој имале само споредну улогу. „Жене су могле да буду добре и храбре, али са ретким изузецима, оне нису биле хероји. Оне су помоћници. Жена је посматрана у односу на хероја: као мајка, супруга, заводница, драгана, жртва или дама коју треба спасити“ (Le Guin, 1999: 163) Промена коју је Легвин донела овим романом битна је, дакле, не само за циклус *Земљоморје*, већ и за цео жанр високе фантастике. У високу (или епску) фантастику коначно је ушла женска перспектива, жене као главни ликови и условно речено, „озбиљна“ тематика, као што је однос жене и мушкараца и друштвена условљеност тог односа. Промену је свесно направила, пратећи промене у друштву. „У време кад сам завршила трећи роман *Земљоморја*, традиционалне дефиниције мушкости и женскости и њихово вредновање доведене су у питање... Сада, уместо коришћења псеудо безродног мушког становишта херојске традиције, свет видимо кроз женине очи“ (Le Guin, 1999: 186).

2. Обична жена

Жена кроз чије очи посматрамо свет је Тенар. То је лик чије је одрастање Урсула Легвин приказала у другом роману циклуса, а сада јој се враћа као зрелој жени. Овај роман и други се не разликују само по томе, Док су се

² Сви преводи у раду су моји.

³ Под високом или епском фантастиком подразумевамо жанр фантастичне књижевности. Дела овог жанра у првом реду одликује фантастични свет са различитим друштвеним системима, присуство магије, фантастична бића и обдарени појединци који крећу на путовање како би спасили свет... У питању су серије романа или збирки прича, одатле и назив *епски*. Сматра се да је творац овог жанра Џ. Р. Толкин, а поред њега, главни представници су К. С. Луис и Урсула Легвин.

прва три романа бавила спасавањем света, *Техану* је фокусиран на истраживање друштвеног уређења *Земљоморја* и личног, породичног живота његових становника. Фантастика је овде смештена на маргину, у оквир, она је ту да би отворила простор за разматрање тзв. женског питања. Легвинова нам прво Тенар приказује као обичну жену, да би касније о њој проговорила као о „жени од моћи“. Поента је приказати да патријархално друштво све жене, без разлике, третира као нижа бића, тј. само постојање моћне жене негира.

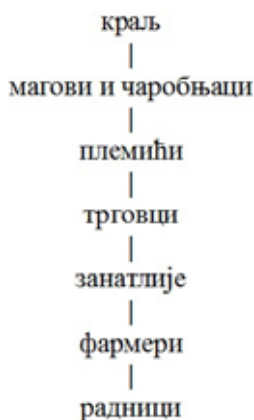
Техану из наслова је девојчица чијим проналажењем и започиње дело. Сељани је налазе на обали реке силовану и унакажену. Непознати мушкарац који их је позвао да јој помогну описује да ју је група мушкараца силовала, а потом запалила. И ту се види однос овог друштва према женском полу. Не организује се никаква потера за злочинцима, не испитује се мушкарац који је злочин пријавио, иако постоји оправдана сумња да је и он учествовао у силовању. Напротив, већа се да ли да се девојчица остави да умре или не. Она је дете, женско дете, самим тим небитна. Тенар, главни лик романа, удовица, прима је на своју фарму и даје јој име Теру, што на њеном матерњем каргијском значи ватра. Но, проблеми ту не престају. Село девојчицу не прихвата. Једна страна девојчициног лица је у ожиљцима, а једна рука јој је унакажена и без два прста. Сељани или склањају поглед, претварају се да је не виде, или изговарају бајалице како би уклонили зло од себе. Она је **или невидљиво биће** (невидљивост је једна од особина жене у патријархалном друштву), њено постојање се не признаје, **или је непријатељ**. Овакве реакције сељана подстиче мржња према другачијем, али и страх – девојчица која је све то доживела одбија да умре и покушава да живи као и сви други, а за то је потребна велика храброст и снага. Реакција Тенариног сина, Искре, најбоље слика расположење и схватања села: „Шта је учинила, када тако изгледа?“ (Легвин, 2002: 151) За такво стање сама је крива, нешто је урадила да би такав злочин изазвала – жена је крива у сваком случају. Овде се може читати и библијски мотив првобитног греха. Ева је крива за прогон из раја, њена женска непромишљеност и радозналост и утицај на Адама, на мушкараца. Свака жена носи део тог греха, самим тим и кривицу. Дешава јој се оно што је и заслужила, зато је не треба жалити.

Једине особе које помажу Тенар су њена пријатељица Шева и сеоска врачаца, Бршљанка. Када на позив свог старог учитеља, Тенар из свог Храстовог имања путује на планину поред града Ре Албија, око Теру јој помажу малоумна слушкиња Вреска и тамошња врачаца Маховина. У овом потенцирању женског заједништва (и чињеници да у књизи нема негативних женских ликова) читамо још један утицај феминизма. Лик Вреске, иако споредан, носи вредну поруку. Она је као малоумна девојка избегла друштвене норме, она их просто не разуме и невинно посматра свет. Прихвата Теру (и остале) једнако, понаша се исто према свима, што би значило да је различит положај жена и мушкараца друштвени конструкт, не нешто природно.

По смрти чаробњака Огиона, приликом договора о сахрани, видимо да је и Тенар невидљива. Једна од поставки света *Земљоморја* је постојање два имена

за сваког човека и ствар. Једно је за свакодневну употребу и за друге, а право (на старом језику који говоре само змајеви и чаробњаци) знају само онај који га носи и маг који му помаже да га открије. Чаробњаци који долазе због смрти Огиона не верују да је он открио своје име једној жени, па макар она била његова бивша штићеница. Тенар је принуђена да то име двапут понови (што није обичај) јер нико на њу не обраћа пажњу. Не само да се на њу не обраћа никаква пажња, не само да се претпоставља да један тако важан човек као што је Огион не би своје право име открио једној жени, већ се сумња и у њену моћ да пренесе његову поруку, а ускраћује јој се и право да га ожали како жели.

Иако је била штићеница и ученица једног тако важног човека, она је ипак жена и њој нема места на друштвеној лествици. На основу ове и других књига *Земљоморја* можемо одредити како та лествица друштвене моћи изгледа:

Слика 1. Друштвена лествица Земљоморја

Женама ту нема места, оне само могу бити супруге неког од наведених. Тенарин положај удовице је донекле лакши, она нема господара, али то не значи да је она господар. Њена привремена и релативна слобода на имању није дуго трајала. Жена не може бити власница имања, она га само чува за сина или за првог мужевљевог рођака који ће по њеној смрти преузети имање. Повратак Тенариног сина, Искре, враћа Тенар у реалност. Рођени син је може у сваком тренутку отерати са имања:

„Ко онда води имање?“, упита он.

„Откад то тебе занима, сине?“, упита га она, нежно али суво.

„Моје је“⁴, одврати он, сличним гласом.

„Ти, разуме се, можеш остати“, додаде он, веома чудним гласом, можда покушавши да се нашали; али он није спадао у људе који умеју да се шале“ (Легвин, 2002: 149).

4 Моје подвлачење.

Жена увек мора бити на опрезу и увек мора одмеравати своје понашање, јер, како каже врачара Маховина, углед је једино што жена има. Тако она саветује да је за Тенар боље да не проводи превише времена са Гедом, другим учеником старог Огиона, бившим архимагом (први од магова у земљоморју), кога повређеног Тенар негује у Огионовој кући:

„Добро је што је отишао иначе би људи у месту почели да причају’
‘Причају?’

‘Ти си, драга моја, угледна жена, а углед је женино богатство’.

‘Њено богатство’, понови Тенар истим безбојним гласом, а онда те речи изговори још једном: ‘Њено богатство. Њено благо. Њена залиха.

Њена вредност...” (Легвин, 2002: 73).

Углед ће удовица, ако жели да уђе у нову везу, очувати ако добије одобрење села. Када се са Гедом састане на свом имању и започиње везу, она обавештава село:

„Требало је обавити извесне формалности. Главна се састојала у томе да обавести становнике Храстовог имања да је ‘старог господара’ заменила најамником... Она се плашила да ће јој замерити што није остала верна Кременку, кога су они, уосталом, познавали дуже од ње саме. На њено олакшање, нису изrekli ни реч примедбе... Коначно, показала је да је разборита што жели уз себе у кући мушкарца који ће моћи да је заштити. Ако га прими и у кревет, е па, апетити удовица ионако су пословични. Мало шапутања и кикотања, али то је углавном било све. Изгледа да је много лакше било очувати углед него што је Маховина то мислила; или можда ислужене ствари нису биле на тако великој цени” (Легвин, 2002: 138, 139).

У тој последњој реченици видимо још једну особину патријархалног друштва. Што је жена старија, „ислуженија“, то је њена вредност мања, самим тим њен положај је тежи. Тенарину одлуку село поздравља јер је протумачена као признање слабости. Она је жена и не може без мушкарца, он је потребан како би је заштитио (јер то сама није у стању да учини) и како би је задовољио (уклапање у стереотип раскалашне удовице). Сем тога, она више није девојка и никога посебно и не занима шта ради. Ради се о класичном патријархалном друштву – жена није целовито биће и несамостална је, потребна јој је допуна, потребан јој је ослонац.

Тенар покушава да се повинује обичајима заједнице, али бес се у њој, као и приликом сахране Огиона и разговора са Маховином, гомила. Када је тражила одобрење села за своју везу са Гедом, „осећала се заблаћено и понижено услед тог њиховог прихватања, исто као што би се осећала да је наишла на њихово неодобравање” (Легвин, 2002: 139). У разговору са сином, који своје одговоре своди на можда, она схвата сву трагичност живота жене. „Тако је Кременко одговарао на њена питања двадесет година, ускраћујући јој право да их поставља тако што никада не би одговорио потврдно или одрично, задржавајући слободу која се заснивала на њеном незнању; јадна, скучена слобода, помисли она” (Легвин, 2002: 149).

Њене мисли су све више окупиране проблемом положаја жене. Она у Маховини налази правог саговорника и са њом води дуге разговоре о разлици између мушкарца и жене. Маховина мушкарца упоређује са орахом:

„Мушкарац⁵ у својој кожи је, знаш, попут ораха у љусци. Та ти је љуска јака и чврста и он је целу испуњава. Испуњава је својим величајним мушким месом, мушкошћу. И то ти је све. Унутра ти је само то. Само он и ништа више... И то је све. Када остане без те моћи, онда ни њега нема више. Празнина! Она стисну невидљиви орах и одбаци љуску. 'Не остаје ништа'" (Легвин, 2002: 38).

Жена је, пак, по њој нешто сасвим другачије и недокучиво:

„Са женом ти ствари стоје сасвим другачије. Ко зна где жена почиње, а где завршава? Чуј ме, господарице, ја имам корење, моје је корење дубље од овог острва. Дубље од мора, старије од издизања копна. Ја сежем чак до таме! Постојала сам још док месеца није било. Нико не зна, нико не зна, нико не може рећи шта сам ја, шта је жена, жена од моћи, женина моћ, дубља од корења дрвећа, дубља од корења острвља, старија од Стварања, старија од месеца. Ко се усуђује да пита шта је то тама? Ко ће запитати таму како јој је име?" (Легвин, 2002: 38).

Ставови о суштинској разлици мушкарца и жене изнети у овом роману (као и у другим романима Урсуле Легвин) и данас не деле све феминисткиње, мада су оне које тврде да су апсолутно све разлике само друштвени конструкт у мањини. Тај проблем имају и списатељице, не само теоретичарке, каже Легвин:

„Невероватна пораст жена писаца и песника у осамдесетим је знак да су жене почеле да проналазе сопствене гласове. Оне почињу да говоре о својим искуствима без коришћења мушког речника и без потребе да испуне мушка очекивања. То је тешко, јер језик је толико мушки усмерен да искључује већи део женског искуства. Многе жене још увек поричу да је њихово искуство другачије од мушког. Оне то раде управо зато што је страшно кад схватите да немате праве речи да опишете своје право искуство" (White).

Осим што немају право да буду власници имања, жене Земљоморја немају права ни на образовање. Оне могу да буду шегрти код неких занатлија, али не и да се обучавају за „фине послове“, посебно не за бављење магијом. У свету *Земљоморја* Урсуле Легвин магија се подразумева као нешто природно и свакодневно. Њоме се баве магови, чаробњаци и врачаре. Логично би било да врачаре буду цењене у друштву, али није тако. Најчешћа поређења, изреке, у Земљоморју (а које неки јунаци стално понављају) су „Слабо као женина магија“ и „Искварено као женина магија“. Врачаре су, дакле, у првом реду жене, самим тим не вреде. Оне се баве скупљањем лековитих трава, лечењем блажих обољења, љубавним враџбинама – ниском магијом. образовање које магови добијају на острву Роук, а чаробњаци од магова, женама није доступно. Жене нису способне да уче, сматра се у Земљоморју. Оне постоје

⁵ У преводу Мирјане Живковић овде стоји *човек*. Сматрамо да је то грешка и да је логичан превод речи *map* овде мушкарац.

просто јер нема довољно чаробњака, оне су у селима неопходне. Али, оне нису део села, нису део друштва. Маховина живи на крају села, њена кућа је изолована, прашњава, она сама је у ритамима и смрди. Сама њена појава одбија људе. Истовремено, она је жива, разборита и страствена особа. За разлику од магова и чаробњака, врачаре нису у целибату. Сазнајемо тако да је Маховина дошла у село из луке Гонт где је имала проблема због љубавне везе са неким богаташем. У селу је такође имала љубавних веза. За разлику од чаробњака, она не сматра да јој секс одузима моћ.

„Мушкарац испушта из себе, драга. Жена прима у себе... У поређењу са њиховом, наша је моћ ништавна, али сеже дубоко. Сва је у коренима. Личи на стари жбун купине. А моћ чаробњака подсећа, могло би се рећи, на јелу, велику, високу и величајну, али њу олуја може лако оборити. Али нема тога што може уништити купињак“ (Легвин, 2002: 38).

Она нема жељу да се уклапа у мушке стандарде, нема жељу да буде део патријархалног друштва, задовољна је слободом коју маргина пружа. У лику Маховине откривамо архетип Баба Јаге. Вештица из словенске митологије, прокужена, изолована, сама са својим напицима и враџбинама у забаченој кућици у шуми, далеко од људи који је се и грозе и плаше, спремна да помогне или одмогне царевићу или каквом другом јунаку у племенитој мисији, истовремено је и смешна и страшна, и драга и одбојна, у додиру са друштвом, али не и његов део, баш као Маховина у Ре Албију.

Тенарина размишљања о односу мушкараца и жене иду даље. Слобода мушкараца може представљати неслободу жене и обрнуто. Да би свет био у хармонији, мора се постићи равнотежа.

„‘Хоћеш ли бити у близини куће? Теру спава, пошла бих у шетњу.’
‘Хоћу. Само иди’, одврати он и она оде, размишљајући о незаинтересованости мушкараца за нужности које управљају женама: да неко мора бити у близини уснулог детета, да слобода једнога представља неслободу за другога, осим ако се не постигне извесна стално променљива, покретна равнотежа, налик на равнотежу тела које се креће напред, као што се она сада кретала, на две ноге, прво једна па друга, вежбајући ту изузетну вештину, ходање...” (Легвин, 2002: 73).

3. Моћна жена

Осим трикова и травки врачара, сматра се у Земљоморју да жена нема праву моћ, тј. да моћна жена не постоји. Тенар ипак није као свака жена. Њу прво одваја боја коже. Бела је, у свету где су сви тамнопути. Странкиња је (њен положај је донекле сличан Медејином). Дошла је из Карга (мањи део Земљоморја ког остатак посматра као варварско место), где је као девојчица била одвојена од мајке, у ритуалном чину „прогутана“, тј. лишена имена и постављена за Арху, врховну свештеницу старих сила, сила мрака. Помогла је Геду, тада младом чаробњаку, да из гробница Атуана украде/поврати наруквицу

Ерет Акбе која ће омогућити обнову престола и повратак краља Земљоморја. У Земљоморју је постала позната као Госпа од Атуана, а најмудрији маг, Огион, узео ју је за ученицу. Но, она је одустала од учења магије и удала се за фармера Кременка, који јој је дао име Гоха (што значи беличасти паук). Ипак, она је све време користила своје право име, Тенар, које јој је још у Атуану открио Гед. Јасно је да оваква жена није обична жена и да је, како би уопште прешла такав пут, морала имати некакву моћ. Напуштање Огиона, удаја за фармера, поштовање обичаја света у који је дошла, њен је покушај постизања хармоније са светом, али је заправо унижење себе, сопствене природе. То се види из свега што јој се дешава (непоштовање од чаробњака, неразумевање са синном, напуштање имања), али и из самих њених размишљања – унутрашњи монолози се овде често преокрећу у дијалог Архе, Гохе и Тенар, јер све живе у њој и све се боре за своје место. Њен повратак себи, откривање свог правог ја долази због Теру и промене у магији Земљоморја. Тачније, и једна и друга ствар изазивају све већи отклон Тенар од друштва, тј. све веће осуде друштва. Теру се слободно понаша само са Тенар, а како се касније испоставља да је Теру заправо жена-змај, трећа раса, моћно биће, што опет сведочи о снази Тенар (само је она умела да се са њом споразуме). Док она покушава да за Теру обезбеди будућност, нађе јој неки занат (шваља или врачара), тј. уклопи и њу у патријархални систем, сеоска врачара Бршљанка открива јој истину:

„Видим те како идеш с њом унаоколо као да је обично дете, и мислим, шта су оне? Какву снагу поседује та жена, јер није она будала, када држи ватру за руку и преде нити са вихором? Каква је она сила, ја то не знам, не могу да кажем. Али знам да превазилази моје знање... или Буквино, као и знање свих врачева и чаробњака које сам икада упознала!“ (Легвин, 2002: 118).

Чини се да Тенарину моћ сви виде, колико год она сама покушавала да је негира и сузбије. Мушкарци су различити, они се такмиче, они су индивидуалци, док су све жене исте, раде исто, понашају се исто, желе исто – у такву замку патријархата она упада. Она жели дом, мир, мужа и породицу – „као и све жене“. Тенар покушава да буде просечна, да се не истиче, све време сумњајући у себе и своју снагу, снагу да мења свет око себе, да мења оно лоше у њему, а не да му се прилагођава. Ипак, сам живот ће је натерати да се из те обамрлости пробуди, да нађе свој језик. Када је змај Калесин, после велике битке, донео повређеног Геда, он се обраћа управо Тенар (змајеви се ретко обраћају људима, а када то чине, бирају само најмудрије и најмоћније међу њима) и та чињеница је нешто што је упркос свим сумњама уверава да некакву моћ поседује.

„Какву је моћ она сада имала? Шта је она икада имала? Као девојчица, свештеница, била је посуда; моћ мрачних места протицала је кроз њу, искоришћавала је, остављала је празном, недодирнутом. Када је израсла у младу жену, један моћан човек подучавао ју је моћним стварима, али она је то оставила, окренула му леђа, не додирнувши оно што јој је нудио. Када је постала жена, направила

је избор – поседовала је моћи жене, извесно време, а то је време сада било прошло; обавила је свој задатак као жена и мајка. У њој није остало више ништа, никаква моћ, коју би било ко могао препознати.

Али змај јој се обратио. 'Ја сам Калесин', рекао је, а она је одвратила, 'Ја сам Тенар'... Значи, она је била жена с којом змајеви пристају да разговарају. Да ли је то било нешто ново, увијено знање, семе светлости, што је осећала у себи, пробудивши се испод малог прозора који је гледао према западу?' (Легвин, 2002: 45).

4. Кучка и медуза

Техану прати Тенарин пут самоприхватања. То прихватање долази кроз стрмоглави пад и разарање свега онога што је, прилагођавајући се нормама, Тенар градила. Када се чини да је одлазак са фарме због синовљевог понашања крајња тачка, дешава се нешто још горе. Чаробњак из дворца Ре Албија, Јасика, који је мрзи просто зато што је жена („Није била начисто да ли је знао да је она била Тенар од Прстена. То и није било важно. Већ ју је ионако довољно мрзео, више није могао. Њен недостатак био је то што је жена. Ништа није могло ни погоршати нити поправити мишљење које је имао о њој; нема те казне коју би он сматрао довољном“ – Легвин, 2002: 84), баца клетву на њу и сада безмоћног Геда, паралише их, а као врхунац понижења, њој ставља узицу око врата, назива је кучком и тера је да пузи, док је Гед води наоколо. Он њу мучи, а Геду се обраћа. По његовом мишљењу, она као жена није способна за говор. Назива је врачаром, а једино жали што није ухватио Теру, која је за њега чудовиште: „Једино што могу учинити када је реч о врачарама и чудовиштима јесте да свет очистим од њих. Али са тобом, који си некада био човек, могу да разговарам; ти си способан бар да разумно говориш“ (Легвин, 2002: 157).

Он је, занимљиво, за разлику од магова са Роука, који би требало да буду и мудри и добронамерни, правилно схватио пророчанство о доласку новог архимага (пророчанство гласи само: „Жена!“, а магови са Роука сматрају да је у питању жена која ће их одвести до новог архимага, мушкарца) – и устао против њега:

„Видећеш свог краља који забада нос тамо где му није место како прави будалу од себе, са тим својим нагизданим господарима и глупим чаробњацима који трагају за неком женом! Женом која ће нама владати!“ (Легвин, 2002: 157).

Опис мучења достиже кулминацију. Тенарин ум је потпуно помрачен (не може више да се сети имена свог мучитеља, почиње опет да размишља на матерњем, каргијском, није јој јасно где је ни ко је тачно она), а Јасика наставља да се смеје. Најекстремнији део патријархалног друштва стоји над понижењем, утамниченом женом која се усудила да се буни:

„Разумела је само оно што је Гед говорио и када би проговорио мислила је на његово име, за које би се чврсто ухватила у свом уму. Али он је проговарао веома ретко, и то само када је одговарао ономе чије име није било Туахо. Тај се

и њој ту и тамо обраћао, називајући је Кучком. 'Ово је мој нови мезимац', рекао је осталима, неколицини која се налазила у тој тами у којој су свеће стварале сенке. 'Видите како је добро увежбана? Преврни се, Кучко!' Преврнула се, а мушкарци су се смејали" (Легвин, 2002: 157).

Интересантан је Јасикин избор увреде. Он Тенар назива кучком. Тај термин у себи садржи и мржњу, увреду, али и признање извесне моћи, интелигенције. Јасика је, као што смо већ напоменули, правилно схватио про-рочанство, зато и мрзи жене, тј. боји се моћне жене. Називајући је кучком он заправо чини оно што други, „племенити“ магови нису – признаје Тенарину моћ. Многе феминисткиње прихватају овај израз и траже да се његова пезоративна употреба потпуно преиначи у похвалу одлучној жени. Енди Зајслер у књизи *B word* каже:

„Кучка је реч која се у нашој култури користи за описивање било које жене која је јака, љута, бескомпромисна и, често, незаинтересована да задовољи мушкарце. Користимо тај термин за жену на улици која не реагује на добацавања мушкараца или се не осмехује када јој они кажу: 'Разведри се, душо, не може бити тако лоше!' Користимо га за жену која има бољи посао него што га имају мушкарци и не извињава се због тога. Користимо га за жену која се не плаши сукоба" (Zeisler).

Јасика одлучује да Геда/Јастреба и Тенар баци са куле. И тада се догађа нешто необично. Тенар се смеје и дозива Калесина.

„Али прво, можда би желела нешто да нам каже. Има толико тога да нам каже. Жене увек имају. Зар нам ништа не желите рећи, госпо Тенар?"

Није могла да говори, али је показала пут неба изнад мора.

'Албатрос', примети он.

Гласно се насмејала.

У струјама светлости, кроз врата неба, долетео је змај; за својим завојитим, оклопљеним телом остављао је пламени траг. Тада је Тенар проговорила.

'Калесине!', повикала је, окренула се, шчепала Геда за руку и повукла га на стеновито тле, у тренутку када је ватрена грмљавина протутњала изнад њих, звекет оклопа и шуштање ветра у раширеним крилима, удар канџи налик на сечи-ва косе по стени" (Легвин, 2002: 162).

Елен Сиксу и њено превредновање мита о медузи се овде просто намеће. Медуза није смртоносна, то је мушко виђење, каже Сиксу, она се смеје, а смех је гест пркоса и гест целости. „Довољно је гледати Медузу у лице како би се видело да она није смртоносна. Лепа је и смеје се" (Сиксу). Тенар је пронашла себе, свој језик и своју моћ. Она је сада цела, потпуна, пркоси нормама, мења правила и руши табуе. И ту видимо коначни тријумф жене, тј. промене у роману. Неке негативне критике, тумачења како крај романа враћа све на патријархално утврђене норме (нпр. Малин Хендберг у есеју *Failed Feminism – Ursula K. Le Guin's Tehanu*) могу се оборити и само на основу тог Тенариног смеха. Тенар се није уклопила у систем, већ га је променила. Њен смех на крају је победнички смех, смех тријумфа над заосталим друштвом, чин издизања изнад њега.

5. Породица

Шта је допринело тој промени и тријумфу? Управо оно што је Урсула Легвин потенцирала у свим својим романима – породица. Породица, у каквом год да је виду, неопходна је како за функционисање друштва, тако и за функционисање појединца. Природна је тежња појединца ка заједништву, као што је природна потреба жене за децом, став је ове ауторке. Са тим ставом креће и главна јунакиња овог романа, но чини се да њен први покушај није био претерано успешан. Њен први муж, Кременко, био је типичан мушкарац Земљоморја. Као што сама каже, њено незнање чинило је његову крхку, јадну слободу. Није се односио према њој као према некоме једнаком себи и није се отворио. Да се закључити из неких Тенариних монолога да је Каменко њен први удварач и да је просто искористила прилику да „побегне“ од Огиона, уплашена да се неће остварити као жена и мајка. Деца произашла из овог брака су Јабука и Искра. Док са ћерком Јабуком има присан однос (то се види кроз бројне посете које јој чини, кроз разговоре и посебно кроз дирљив сусрет мајке и ћерке у луци када је краљев брод довезао Тенар у Гонт), однос са синем је готово као однос са потпуним странцем. Његово одбијање да помогне у кући или да поспреми за собом („То су женски послови“), да прихвати Теру као сестру (или да је уопште прихвати као људско биће), немогућност да са мајком говори шире од Да и Не, увредљиви поступци (после петнаест година се враћа кући, одмах се представља као газда имања и доноси одлуке у вези са њим, не питајући мајку ни за савет) говоре да он понавља улогу свог оца, ако је и не пооштрава. Породица заснована насилно, да тако кажемо, заснована „јер тако треба“, јер тако каже друштво, неуспели је пројекат.

„Тенар је почела да се осећа бедно у кући. Једино напољу, док је радила, успевала је да се ослободи беса, срама које јој је донело Искрино присуство.

‘На мене је ред да изгубим оно чиме сам се највише поносила’.

‘Шта си то изгубила?’

‘Сина. Сина кога нисам одгојила како треба, који није постао мушкарац.

Изневерила сам. Изневерила сам њега’” (Легвин, 2002: 151).

Ипак, Тенарин одлазак са имања не значи напуштање старе породице и сина. Она схвата да њих двоје просто не могу да живе под истим кровом и бира да оде, али он остаје њено дете.

„Када ћете се вратити?“, упита Искра, а боја његовог гласа подсети Тенар на немирно, слабашно дете какво је некада био.

‘Не знам, мили. Ако ти будем потребна, доћи ћу’” (Легвин, 2002: 154).

Други модел је потпуно другачији. Друга породица која се формира у роману је нека врста савеза одбачених. Мајка, Тенар, странкиња је, бивша свештеница Гробница, бивша ученица великог мага Огиона, бивша газдарица Храстовог имања, чудна жена нејасне моћи. Оца представља Гед, бивши архимаг, сада без икакве моћи, коме се по свој прилици смеши само каријера

козара. Дете, Теру, силовано и унакажено и по свој прилици, не у потпуности људско биће. Ове три необичне особе створиће чврсту заједницу, породицу, која ће на крају овога и у следећим деловима *Земљоморја* утицати на промену целокупног друштва и устројства Земљоморја.

У питању је заједница створена спонтано, из љубави. Њих троје су заједно јер је свакоме од њих била потребна подршка. Свако сваком помаже, а све троје деле идеју слободног живота и избора. И све троје су једнаки, без обзира на пол, године или моћ. Наравно, кључну улогу овде игра Тенар. Гед, који је изгубио сву своју пређашњу моћ и славу (у борби за спас Земљоморја, при крају треће књиге циклуса) пита се има ли разлога да настави да живи. Осим тога, са губитком моћи, прекида се и чвор коју је она стављала на његову сексуалност. У педесетој години он је дечак у пубертету. До тог тренутка Гед је, као и сви магови Земљоморја, практично бесполно биће. Он никада није осећао сексуалну жељу, нити љубав према жени. Може се чак повући извесна паралела између њега и евнуха који су у Гробницама помагали и служили Тенар (роман *Гробнице Атуана*, други у циклусу). „Кастриран, лишен свог целибатског чаробњаштва, он је сада инициран од стране Тенар у мушкост, сексуалност и љубав“ (Hollindale, 2003: 186) Она му је дала нови смисао, нови разлог да живи, зато је он пред крај романа и назива „Животодавко“.

Стварање друге породице за Тенар је почело узимањем Теру у заштиту. Она је одмах доживљава као своју ћерку и тако је и представља Јабуци, Искри и Геду – „Није моја ћерка, ни моја унука, али је моје дете“ (Легвин, 2002: 48). Једина која може да допре до тог чудног створења, Тенар и сама бива прихваћена:

„Дете је скренуло лево и већ је прешло извешан комад пута пре но што се осврнуло, пустивши да га закљони живица у цвату. Онај кога су звали Јасика, чије је име било Ерисен и кога је видела као рачвасту и усковитлану таму, везао је њену мајку и њеног оца“ (Легвин, 2002: 160).

Овде је фокализатор Теру, не више Тенар. Тај прелаз није случајан. Кроз Теруине очи видимо шта се заправо десило. Тама је ухватила „њену мајку и њеног оца“ – и у том критичном моменту она је коначно доживела Тенар и Геда као родитеље. И кренула да их спасе. Тако је за Теру формирана чврста, права породица.

Колико је важна породица види се и по томе што је по киднаповању мајке и оца, дете, Теру схватило да је оно заправо трећа раса, најстарија, човек-змај, тачније, жена-змај. Она се, узбуђена због нестанка мајке и оца, сећа старог, правога језика и дозива змаја Калесина у помоћ (Тенар га касније усмерава) и још схвата да је он заправо Сегој, Најстарији, онај који је створио Земљоморје. Када јој он који је створио свет нуди да пође са њим у земљу људи-змајева, она одбија, желећи да остане са породицом:

„Да ли би оставила ове?“

‘Не’, одврати дете. ‘Зар не могу и они поћи?’

‘Они не могу поћи. Њихов живот је овде.’

‘Остаћу са њима’, рече она, на тренутак задржавши ваздух.

Калесин се окрену у страну да би несметано испустио онај громки, ватрени млаз смеха, задовољства, одушевљења или беса... 'Ха!' Затим је поново погледао дете: 'Добро је. Овде имаш још посла'" (Легвин, 2002: 163).

Тако будући архимаг Земљоморја (у последњем роману циклуса Теру ће постати архимаг, она је заправо Гедов наследник кога магови у овом делу траже), жена-змај, остаје са безмоћним козаром Гедом и удовицом сељака, варварком Тенар, јер је код њих нашла слободу да покаже своју праву природу и јер је у њима нашла своју породицу. Ова, вероватно најлепша сцена романа (истовремено на граници патетике, као и све сцене у романима Урсуле Легвин које наглашавају значај породице) која слави слободу, индивидуалност и наравно, породицу, завршава се признањем Калесина Геду и Тенар да је Теру њихово дете, колико и његово:

„А Геду и Тенар рече:

'Дајем вам моје дете, као што ћете ми ви дати своје.'

'Када дође време,' одврати Тенар" (Легвин, 2002: 163).

Крај романа нас враћа фантастици, како би се додатно потцртала победа Тенар и значај породице – нешто тако огромно, старо, мудро и моћно као што је змај одаје почаст једној малој жени и њеној породици.

Извори

Легвин, У. (2002). *Техану*. Београд: Фамилет.

Le Guin, U. K. (1999). *Earthsea Revisited*, In Barbara Harrison and Gregory Maguire (ed), *Origins of Story; on Writing for Children*, New York: Simon & Schuster, 163–180.

Литература

Hedberg, M. *Failed Feminism? Ursula K. Le Guin's Tehanu*, www.kau.se, [26. 9. 2012].

Hollindale, P. (2003). The Last Dragon of Earthsea In *Children's Literature in Education* 34, 183–193.

Reid, R. A. (ed) (2009). *Women in Science Fiction and Fantasy*, Volume 1 and 2, Westport: Greenwood Press.

Reynaldo, K. M. T. *Authors and wizards are not always to be trusted: Le Guin's feminist revision of Earthsea*, <http://www.scribd.com/doc/63315670/Authors-and-wizards-are-not-always-to-be-trusted-Le-Guin's-Feminist-Revision-of-Earthsea>, [26. 9. 2012].

Сиксу, Е. *Медузин смех*, http://www.okf-cetinje.org/OKF-Elen-Siksu-Smeh-meduze_546_1, [5. 10. 2012].

Tong, R. (2008). *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction*, Boulder: Westview Press.

White, J. *Coming back from the silence (interview with Ursula Le Guin)*, http://www.writingyourselfhome.net/sciencefiction/ursula_le_guin.htm, [22. 9. 2012].

Zeisler, A. *The B-Word? You Betcha*, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/11/16/AR2007111601202.html>, [6. 10. 2012].

Sava V. Stamenković

THE POSITION OF WOMAN AND FAMILY IN URSULA LE GUIN'S NOVEL *TEHANU*

Summary: We begin with an introduction to *Earthsea* and examination of the role of Tenar in this cycle. The central part of paper is about the fourth novel of the cycle. *Tehanu* differs greatly from the other novels of the cycle because instead of the expected epic fantasy novel, it's practically realistic novel about the position of women in a patriarchal society. Through Tenar's life and her thinking we have an example of pressure that such society exerts on a woman. How much freedom woman can have, what is the nature of woman, and is it different from nature of man? The final part of the paper deals with Tenar's thinking about woman's fulfillment through family. We examine her two attempts at forming family, the failure of the first and unconventionality of the second, in order to determine what the ultimate message of this novel about necessity of the family is.

Key words: fantasy, position of women, patriarchal society, the family, Ursula Le Guin